

Factors Affecting Villagers' Satisfaction with the Implementation of Rural Guidance in Border Areas (Case study: Atrak village, Gonbad Kavous city)

Fazlollah Esmaili¹

(Assistant Professor, Department of Geography and Rural Planning, Payame Noor University, Tehran, Iran)

Mehdi Khodadad

(Master of Geography and Rural Planning, Golestan University, Iran)

Roya Zare Ghale Sidi

(Master of Economics, Yazd University, Iran)

Abstract

The general purpose of this study is to analyze the factors affecting the satisfaction of villagers with the implementation of pilot projects in the border areas of Golestan province with emphasis on the village of Gonbad Kavous. The research method in this study is descriptive-analytical and the statistical population of this study is all the heads of households living in Turk village of Gonbad Kavous city (3189 households) who using Cochran's formula 380 people to نمونه As a sample, they were selected and measured by simple random sampling method. The apparent validity of the questionnaire was confirmed by relevant experts and its reliability was confirmed by performing a pre-test and calculating the Cronbach's alpha coefficient (0.84). Statistical analysis of research data was performed using software package (SPSS) and tests of factor analysis and correlation analysis. In order to measure the factors affecting the satisfaction of villagers with the implementation of the master plan, using the factor-analysis model, 23 variables in the form of four components (الف) physical-infrastructure, economic - social and environmental) tested Were located. The results of the factor analysis test show that the physical-infrastructure dimension (with a variance of 20.94% of the specific value) as the most important factor and the economic dimension (with a variance of 18.84% of the specific value), bio -Environmental (with a variance of 16.80% of the specific value) and social (with a variance of 14.53% of the specific value); In total, 71.11% of the total variance shows the level of satisfaction of villagers with the implementation of master plans in various dimensions. Also, the results of factor rotation by Varimax method show that out of 27 variables included in the exploratory factor analysis, only 23 variables that had a factor load of more than half a percent remained.

Keywords: Rural Master Plan, Village Satisfaction, Border Villages, Gonbad Kavous County.

---

¹ Correspondent author email: esmaeili@pnu.ac.ir

عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح هادی روستایی در مناطق مرزی (نمونه موردی: دهستان اترک، شهرستان گنبد کاووس)

فضل الله اسمعیلی^۲

(استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران)

مهدی خداداد

(دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران)

رویا زارع قلعه سیدی

(کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشگاه یزد، یزد، ایران)

چکیده

هدف کلی از انجام این تحقیق، تحلیل عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح‌های هادی در مناطق مرزی استان گلستان با تأکید بر دهستان اترک از توابع شهرستان گنبد کاووس می‌باشد. روش تحقیق در این مطالعه توصیفی-تحلیلی است و جامعه آماری این پژوهش کلیه سرپرستان خانوارهای ساکن در دهستان اترک از توابع شهرستان گنبدکاووس (به تعداد ۳۱۸۹ خانوار) می‌باشند که با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۰ نفر به‌عنوان نمونه، به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب و مورد سنجش قرار گرفتند. روایی ظاهری پرسشنامه توسط کارشناسان ذی‌ربط تأیید و پایایی آن با انجام پیش‌آزمون و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (۰/۸۴) مورد تأیید قرار گرفت. تجزیه و تحلیل آماری داده‌های پژوهش با استفاده از بسته نرم‌افزاری (SPSS) و آزمون‌های تحلیل عاملی و تحلیل همبستگی انجام گرفته است. به‌منظور سنجش عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح هادی، با استفاده از مدل تحلیل عاملی، ۲۳ متغیر در قالب چهار مؤلفه (کالبدی- زیرساختی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی) مورد آزمون قرار گرفتند. نتایج حاصل از آزمون تحلیل عاملی نشان می‌دهد که بُعد کالبدی- زیرساختی (با واریانس ۲۰/۹۴ درصد از مقدار ویژه) به‌عنوان مهم‌ترین عامل و بُعد اقتصادی (با واریانس ۱۸/۸۴ درصد از مقدار ویژه)، زیست‌محیطی (با واریانس ۱۶/۸۰ درصد از مقدار ویژه) و اجتماعی (با واریانس ۱۴/۵۳ درصد از مقدار ویژه)؛ در مجموع ۷۱/۱۱ درصد از واریانس کل، میزان رضایت‌مندی روستائیان را از اجرای طرح هادی در ابعاد مختلف را نشان می‌دهد. همچنین نتایج حاصل از چرخش عامل‌ها به روش واریماکس نشان می‌دهد که از ۲۷ متغیر وارد شده در تحلیل عاملی اکتشافی، تنها ۲۳ متغیر که دارای بار عاملی بالای نیم درصد بوده‌اند باقی مانده‌اند.

واژه‌های کلیدی: طرح هادی روستایی، رضایت‌مندی روستائیان، روستاهای مرزی، شهرستان گنبدکاووس.

مقدمه و بیان مسأله

بسیاری از محققان و صاحب‌نظران، حوزه فعالیت در حیطه توسعه روستایی را شامل پنج بُعد اساسی مدیریت منابع طبیعی، امور زیربنایی و توسعه فیزیکی روستاها، مدیریت منابع انسانی، توسعه کشاورزی و توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی در نظر گرفته‌اند (Gibson et al, 2010: 238)؛ که در میان آن‌ها همان‌طور که لیو (۲۰۰۷)، تأکید دارد فراهم ساختن امکانات و زیرساخت‌های مختلف و بهسازی و توسعه سکونتگاه‌های روستایی، یکی از مؤلفه‌های مهم برنامه‌ریزی توسعه روستایی به شمار می‌رود (Liu, 2007: 564). در سراسر مرزهای کشور ایران مرزنشینانی سکونت دارند که در زندگی خود دارای مشکلات بسیار و متعددی هستند. عمده‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: بیکاری، فقر، کمبود درآمد و سرمایه، مشکلات امنیتی و سیاسی، کمبود زمین‌های کشاورزی، آب، مراکز بهداشتی، کمبود راه‌های ارتباطی و بسیاری دیگر از مسائل در این مناطق قابل مشاهده‌اند با توجه به توسعه‌ی روز افزون مناطق شهری و مهاجرت بی‌رویه‌ی روستائیان به این مراکز، جهت دستیابی به شغل، درآمد و رفاه بیشتر، قطعاً استان‌های مرزی خالی از سکنه شده و مردم جهت برخورداری از رفاه بیشتر به مراکز شهری روی می‌آورند. این مسئله موجب تمرکز جمعیت در شهرها و بالا رفتن هزینه‌های خانواده و معضلات اجتماعی خواهد شد (ملکی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۸۹).

بر اساس تحقیقات انجام شده، امنیت و توسعه در مناطق مرزی با ضریب همبستگی بالا دارای رابطه‌ای مستقیم و دوسویه با یکدیگر هستند. به عبارت دیگر، توسعه و امنیت، تأثیرات متقابلی در مناطق مرزی بر هم دارند. به گونه‌ای که هر اقدامی در فرآیند تحقق توسعه، تأثیرات مستقیمی بر فرآیند تحقق امنیت می‌گذارد و بالعکس. به این ترتیب مناطق دارای شاخص‌های بالای توسعه از ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه نیافته‌تر برخوردارند (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۹۶). بنابراین، توسعه اقتصادی مناطق مرزی و افزایش رفاه و درآمد اقتصادی مرزنشینان از طریق فعالیت‌های سالم اقتصادی، با حمایت و سرمایه‌گذاری دولت‌ها بر کارکرد امنیتی مرز تأثیر مثبت دارد. از سویی دیگر، افزایش فعالیت‌های اقتصادی سالم و سرمایه‌گذاری دولت‌ها در مناطق مرزی، مشروط به عدم اختلاف فاحش اقتصادی در دو سوی مرز، نیز می‌تواند بر کارکرد ارتباطی مرز تأثیر مثبت داشته باشد (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۹۲). در مجموع اقتصاد مرزی نقشی اساسی در کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد روابط دوستی و آشنایی بیشتر، تسریع در همکاری بین نواحی مرزی ایفا می‌کند با برنامه‌های توسعه شهری در راستای برنامه‌های توسعه هر کشور با بهبود شرایط زندگی ساکنان فقیر و کم درآمد شهری و روستایی و خود اتکایی آن‌ها را در مسیر توسعه ملی کشور قرار می‌دهد. هدف از این برنامه‌ها تغییر ساختار اجتماعی و اقتصادی و بهبود شرایط اکولوژیکی حاکم بر جامعه است (طالب، ۱۳۸۴: ۲۲۶).

یکی از مهم‌ترین ابعاد و عناصر توسعه پایدار روستایی، توجه به توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی به منظور کاهش آسیب‌پذیری مناطق روستایی می‌باشد (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۲). اجرای طرح هادی از جمله اقداماتی است که در بهبود نسبی زندگی مردم و علاقه‌مندی بیشتر روستائیان به ماندن در روستا مؤثر است (رهنمایی و شاه‌حسینی، ۱۳۸۶: ۱۰۱). این طرح، با استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های خود می‌تواند زمینه‌ساز بهبود تسهیلات عمومی و رفاهی شود (زبردست، ۱۳۷۶: ۱۳). طرح هادی روستایی به‌عنوان نخستین تلاش سازمان‌یافته و فراگیر ملی برای ساماندهی فضایی روستاهای کشور و مهم‌ترین ابزار مدیریت توسعه روستایی باشد که نقش بنیادی و زیربنایی در توسعه یکپارچه نواحی روستایی کشور دارد (رضایی و صفا، ۱۳۹۳: ۱۵۲). از جمله مشکلات این

طرح آن است که هزینه اجرای آن‌ها بسیار زیاد و قابل مقایسه با هزینه تهیه آن‌ها نیست و تقریباً تمام هزینه‌های اجرای طرح‌ها بر عهده دولت است. عدم هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی در تهیه و به‌ویژه در اجرای طرح مشکل دیگری است که طرح هادی با آن مواجه است، علاوه بر آن با توجه به تنوع مناطق روستایی کشور از نظر عوامل اقلیمی، توپوگرافی، اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی ضوابط و معیارهای ارائه شده در تمام مناطق کشور یکسان است و این امر مشکلاتی را برای اجرای طرح هادی به وجود می‌آورد (کلانتری و خواجه‌شاهکوهی، ۱۳۸۱: ۶۹). والنسیا بیان می‌کند جلب مشارکت مردمی در برنامه‌های عمرانی روستایی موجب بهبود اثرات بیشتر و رضایت آنان از طرح هادی می‌شود. همچنین مشارکت آن‌ها موجب متعهد شدن بیشتر آن‌ها در اجرای طرح هادی می‌شود (Valencia, 2010: 70).

به دنبال اجرای طرح‌های هادی، روستاها نه تنها از لحاظ محیطی-کالبدی، بلکه از نظر اجتماعی و اقتصادی نیز در حال دگرگونی هستند. اکنون پس از گذشت دو دهه از تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی، ارزیابی عملکرد اجرای آن‌ها در ابعاد گوناگون موضوع مهمی است که می‌تواند از یک‌سو، پیامدهای اجرای طرح را در روستاها مشخص کند و از سوی دیگر، با شناسایی ضعف‌ها و قوت‌های موجود، اطلاعات لازم برای مدیریت بهتر طرح‌های ذکرشده را فراهم نماید. در این زمینه توجه به این نکته ضروری است که بسیاری از طرح‌ها و پروژه‌های توسعه روستایی به مرحله ارزیابی نمی‌رسند؛ بنابراین، توسعه‌گران روستایی به‌ندرت از پیامدهای کوتاه‌مدت و بلندمدت آن مطلع می‌شوند (زرافشانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۵۴). از این رو، برای تشخیص این که آیا روش‌های انتخاب شده برای تحقق این برنامه‌ها و طرح‌ها مناسب بوده و یا این که این طرح‌ها تا چه حد به اهداف خود نائل شده است و ارزشیابی کلیه طرح‌های توسعه روستایی به‌طور عام و ارزشیابی اثرات کالبدی-فیزیکی اجرای طرح‌های هادی روستایی به‌طور خاص ضرورت دارد و همین‌طور آگاهی از دستاوردهای این طرح‌ها برای جامعه روستایی ایران ضروری است (شماعی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۶). هر چه این شناخت اصولی‌تر، علمی‌تر و دقیق‌تر باشد، تبیین و بازنگری آن بهتر خواهد بود (زیاری، ۱۳۷۸: ۱۳). با توجه به اهمیت طرح‌های هادی روستایی و اثرات چندگانه آن‌ها در ابعاد مختلف زندگی روستائیان، تحقیقات متعددی پیرامون بررسی و ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی بر زندگی روستائیان صورت گرفته است؛ که می‌توان به مطالعات ذیل اشاره نمود:

پاپلی‌یزدی و ابراهیمی (۱۳۸۶)، مهم‌ترین مشکلات طرح‌های هادی روستایی در ایران را هزینه زیاد، عدم جلب رضایت و مشارکت روستائیان، منابع مالی اندک و فقدان زیرساخت‌های کلی برنامه‌ریزی روستایی و شهری می‌دانند. یافته‌های مرادی و همکاران (۱۳۸۸)، در شهرستان بیرجند نیز نشان می‌دهد که طرح هادی باعث مهاجرت معکوس اهالی منطقه حاجی‌آباد شده است. رضائی و همکاران (۱۳۹۱)، در مطالعه خود بر روی بررسی مشکلات زیست‌محیطی اجرای طرح هادی در روستای سرین دیزج در شهرستان اسکو متمرکز شده‌اند. بر اساس نتایج به دست آمده مشخص شد که مهم‌ترین مشکلات زیست‌محیطی ناشی از اجرای طرح هادی روستایی در روستای سرین دیزج به ترتیب اولویت شامل آسیب دیدن گونه‌های جانوری و گیاهی در محدوده اجرای طرح‌ها، فرسودگی و تخریب چشم‌اندازهای طبیعی، گسترش آلودگی زیست‌محیطی به‌ویژه هوا به دلیل عدم مکانیابی مناسب دفع زباله‌ها و پسماندها در روستا، آسیب رساندن به منابع آبی روستا و جاری شدن آب‌های سطحی در برخی از بخش‌های روستا و از بین بردن خاک در محدوده اجرای طرح‌ها بودند. سواری و همکاران (۱۳۹۱)، به تحلیل عوامل تأثیرگذار بر رضایتمندی روستائیان از طرح‌های هادی پرداخته و نتایج پژوهش نشان داد که رضایتمندی اکثریت ۸۶/۵ درصد روستائیان نسبت به طرح هادی کم و متوسط بود. عنابستانی و اکبری (۱۳۹۱)، در پژوهشی به ارزیابی نقش طرح‌های هادی در توسعه کالبدی روستاها از دیدگاه روستائیان پرداخته و یافته‌های پژوهش

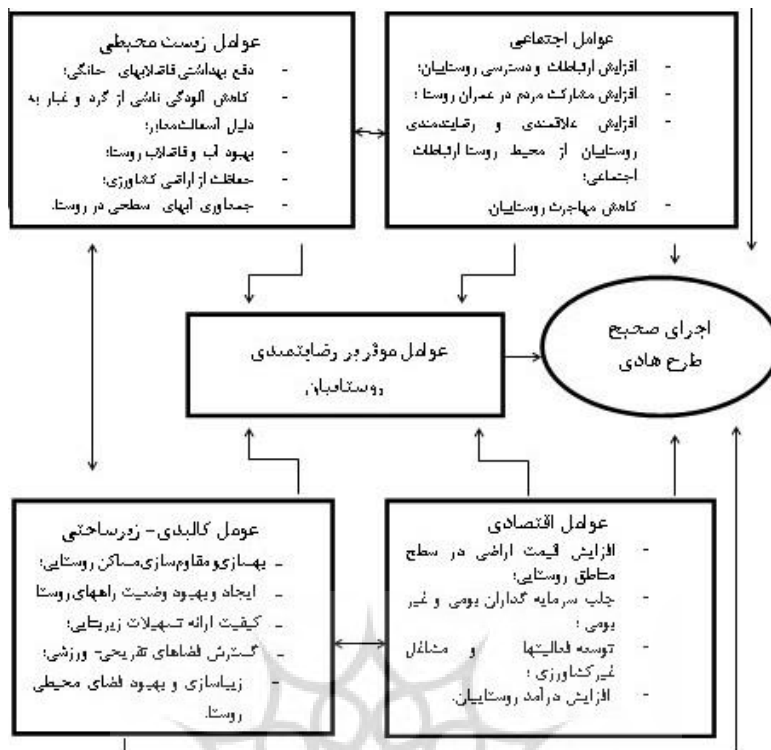
نشان داد، بیشترین اثرگذاری طرح‌های هادی در روستاها در بُعد بازگشایی و نوسازی شبکه‌ی معابر روستایی روی داده است. عنابستانی و حاجی‌پور (۱۳۹۲)، با بررسی آثار اجتماعی و اقتصادی اجرای طرح‌های هادی در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان دنا، نتیجه گرفته‌اند که ضریب همبستگی بین متغیر اثرات اجرای طرح هادی و ایجاد تغییرات اجتماعی در ابعاد زندگی روستائیان رابطه معنادار در سطح ۹۹ درصد برقرار است و در بین شاخص‌های چهارگانه اجرای طرح هادی، توزیع خدمات روستایی با ضریب تأثیر ۵۳ درصد بیشترین اثر را بر تغییرات اجتماعی در روستاها داشته است. بین متغیر اثرات اجرای طرح هادی و ایجاد تغییرات اقتصادی در ابعاد زندگی روستائیان همبستگی معناداری مشاهده نشده است. شمعی و همکاران (۱۳۹۳)، به ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی بر سکونتگاه‌های روستایی شهرستان نیشابور، پرداخته و به این نتیجه رسیدند که پس از اجرای طرح، در زمینه کالبدی، شاخص معابر بهبود یافته است و شاخص محیط‌زیست روستا شامل آرامستان، دفع زباله، فاضلاب، فضای سبز و جمع‌آوری آب‌های سطحی مورد توجه قرار نگرفته است. در ابعاد اجتماعی، شاخص میزان مهاجرت، مشارکت و رضایتمندی و در بُعد اقتصادی، شاخص‌های سرمایه‌گذاری و اشتغال در وضعیت مطلوبی قرار دارند. همچنین مطالعات شکور و شمس‌الدینی (۱۳۹۳)، در راستای سنجش تحقق‌پذیری ابعاد اجتماعی- اقتصادی اجرای طرح هادی در روستای کناره از توابع شهرستان مرودشت، نشان داد که اجرای طرح هادی در روستای کناره به لحاظ برآوردن اهداف اقتصادی- اجتماعی طرح در زمینه‌ی بهبود محیط‌زیست و زندگی روستائیان موفق بوده و توانسته موجبات رضایتمندی نسبی ساکنین روستا را فراهم بیاورد. خراشادی و اسمعیل نژاد (۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی تحلیل اثرات اجرای طرح‌های هادی در توسعه مناطق روستایی روستای خراشاد شهرستان بیرجند به این نتیجه رسیدند که ساکنین روستا، از اجرایی شدن طرح هادی در روستا رضایت دارند و میزان اثرگذاری و موفقیت طرح هادی را در ارتباط با شاخص‌های مسکن، کالبدی، بهداشت و کاربری اراضی خوب ارزیابی کردند.

ضرورت مطالعه و تحلیل عوامل مؤثر بر رضایتمندی روستائیان از اجرای طرح هادی می‌تواند در آینده رشد و توسعه روستاهای مناطق مرزی استان گلستان تأثیر بسزایی داشته باشد. در همین راستا، با توجه به مطالب اشاره شده، سؤال اساسی تحقیق حاضر این است که؛ مهم‌ترین عوامل مؤثر بر رضایتمندی روستائیان از اجرای طرح هادی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی در روستاهای مرزی دهستان اترک از توابع شهرستان گنبد کاووس کدام‌اند؟

مبانی نظری

در ادبیات توسعه روستایی هدف عمده توسعه، بهبود کیفیت زندگی و رفاه روستائیان به‌ویژه بهبود زندگی اجتماعی اقتصادی گروه خاصی از مردم یعنی روستائیان فقیر می‌باشد. یکی از راه‌های رسیدن به این هدف تغییر در ساخت فیزیکی روستا می‌باشد (Smith, 2003). از این رو تلاش در جهت توسعه محیط‌های روستایی و رفع فقر از چهره و کالبد این سکونتگاه‌های انسانی به یکی از مهم‌ترین برنامه‌های توسعه ملی مبدل گردید (مطیعی‌لنگرودی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۷). یکی از مهم‌ترین برنامه‌هایی که در مسیر برنامه‌ریزی- های توسعه روستایی پس از پیروزی انقلاب اسلامی در حوزه طرح‌های توسعه کالبدی روستاها مورد توجه قرار گرفته است، طرح هادی روستایی می‌باشد (مولائی‌هشجین، ۱۳۸۶: ۱۰۶). طرح هادی روستایی با در پیش گرفتن رویکردی مبتنی بر محوریت تحولات کالبدی در توسعه روستاها، به اجرای پروژه‌هایی پرداخت که همگی در پی دگرگون ساختن کالبد روستاها و به تبع آن دستیابی به توسعه روستایی بودند (پاپلی‌یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۵: ۴۷). طرح هادی، طرحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود،

میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف را بر حسب مورد در قالب مصوبات طرح‌های ساماندهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی یا طرح‌های جامع ناحیه‌ای تعیین می‌نماید (غفاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲) که می‌تواند زمینه را برای توسعه روستاها در سایر ابعاد شامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فراهم سازد (مولائی‌هشجین، ۱۳۸۶: ۱۰۶). در قالب طرح هادی روستایی، پروژه‌های عمرانی- کالبدی مختلفی در سطح روستاها اجرا می‌شوند که برخی از مهم‌ترین آن‌ها شامل احداث و اصلاح پیاده‌روها و شبکه معابر و میادین، توسعه فضای سبز، اصلاح و پوشش انهار و کانال‌های آب داخل روستا، احداث و تکمیل سیل‌بند و سیل برگردان، آماده‌سازی اراضی پیش‌بینی شده برای گسترش آبی روستا، احداث و تکمیل شبکه دفع فاضلاب و غیره هستند (عزیزپور و حسینی‌حاصل، ۱۳۸۷: ۴۳). نتایج مطالعات متعدد در این زمینه حاکی از آن است که اجرای طرح هادی روستایی به‌عنوان یک متغیر بیرونی، وارد روستا می‌شود، بر ساختارهای روستا اثر می‌گذارد، این ساختارها شامل چهارگانه فیزیکی- کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی روستا است. طرح هادی با مبنای تغییر و تحول در ساختار فیزیکی- کالبدی بخشی از فرآیند توسعه‌ی روستایی به شمار می‌رود؛ زیرا خطوط اصلی این طرح‌ها در قالب تغییرات بیرونی یا کالبدی روستا خلاصه می‌شود. بدین سبب در این مقطع حرکت‌های اولیه در مورد تهیه و اجرای طرح‌های کالبدی، طرح‌های هادی یا بهسازی روستاها که هدف آن، توزیع بهینه‌ی خدمات و نیز ایجاد کالبدی مناسب برای فراهم کردن بستری برای بهبود جریان توسعه‌ی اقتصادی- اجتماعی در روستا بود، به‌شکل جدی‌تر مورد توجه قرار گرفت (عنابستانی و اکبری، ۱۳۹۱: ۹۴)؛ بنابراین، در فرآیند تهیه و اجرای طرح هادی در نواحی روستایی، باید میزان رضایت‌مندی و مطلوبیت مردمان محلی را از نحوه تهیه و اجرای طرح مورد مطالعه و سنجش قرار داد، چراکه نارضایتی آن‌ها باعث ایجاد خلاء عظیم در اجرای طرح و عدم توسعه کالبدی مناسب در نواحی روستایی می‌گردد. با توجه به ادبیات نظری و پژوهش‌های گذشته و مؤلفه‌ها و نشانگرهای ارائه شده در این مطالعات، فهرستی جامع از متغیرها و نشانگرهای مرتبط با اثرات اجرای طرح هادی در مناطق روستایی تدوین شد. فهرست اولیه نشانگرهای کیفی و نظری بر اساس قرابت و همگنی مفهومی و محتوایی در قالب چهار دسته اثرات زیست‌محیطی، کالبدی- فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی دسته‌بندی شده و بر مبنای آن الگوی مفهومی پژوهش ذیل ترسیم گردید.

شکل شماره (۱): مدل مفهومی پژوهش، منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶

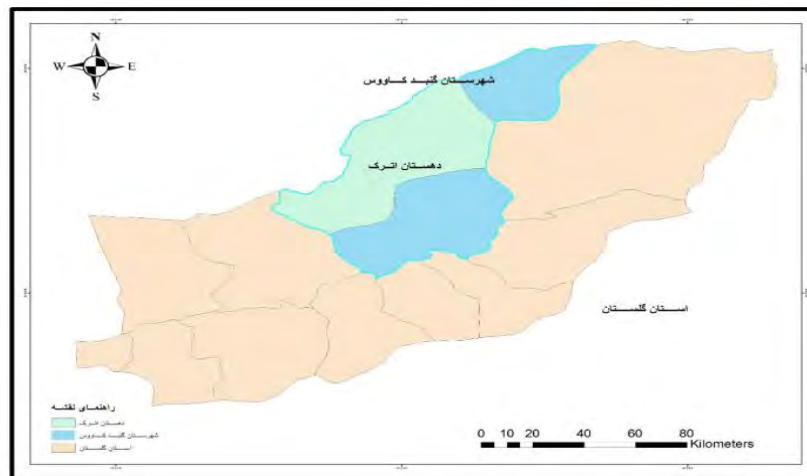
روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ درجه نظارت و کنترل، میدانی و از لحاظ گردآوری اطلاعات از نوع شبه آزمایشی است. با توجه به موضوع تحقیق، رویکرد حاکم بر این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. در تحقیق حاضر ابزار گردآوری داده‌ها و اندازه متغیرها، پرسشنامه داده‌های مورد نیاز از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده است. در بخش میدانی ابزار؛ مشاهدات مستقیم، مصاحبه و توزیع پرسشنامه بوده است. جامعه آماری این پژوهش کلیه سرپرستان خانوارهای ساکن در دهستان اترک از توابع شهرستان گنبدکاووس (به تعداد ۳۱۸۹ خانوار) می‌باشند که با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۰ نفر به‌عنوان نمونه، به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب و مورد سنجش قرار گرفتند (آمار نفوس و مسکن سرشماری، ۱۳۹۰). ابزار گردآوری داده‌ها و اندازه‌گیری متغیرها، پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد که به‌منظور بهبود روایی محتوایی پرسشنامه، از نظرات اساتید، کارشناسان و صاحب‌نظران توسعه روستایی بهره برده شد و سؤال‌های پرسشنامه چندین بار مورد بازبینی و اصلاحات لازم در آن اعمال شد. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مؤلفه‌های اصلی پرسشنامه ۸۴ درصد به دست آمده است. نتایج تحقیق در دو بخش توصیفی (شامل فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار) و استنباطی (تحلیل عاملی) ارائه گردید.

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان گنبدکاووس از نظر موقعیت جغرافیایی بین ۵۴ درجه و ۵۴ دقیقه تا ۵۵ درجه و ۶ دقیقه و ۶ ثانیه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۵ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۱۰ دقیقه و ۳ ثانیه عرض شمالی قرار دارد و طبق آخرین تقسیمات کشوری دارای دو بخش، دو شهر، ۶ دهستان و ۱۷۱ آبادی دارای سکنه می‌باشد. دهستان اترک در ۵۴ درجه و ۵۴ دقیقه و ۵ ثانیه تا ۵۵ درجه و ۶ دقیقه و ۶ ثانیه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۲۵ دقیقه و ۷ ثانیه تا ۳۸ درجه و ۱۰ دقیقه و ۳ ثانیه عرض شمالی و قرار گرفته است. این دهستان طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، دارای ۲۵ روستای دارای سکنه و ۳۱۸۹ خانوار و ۱۳۴۰۵ نفر جمعیت بوده است (معاونت برنامه‌ریزی استان گلستان، ۱۳۹۲: ۱۱).

شکل شماره (۲): موقعیت دهستان اترک

یافته‌های تحقیق

الف. یافته‌های توصیفی

از مجموع ۳۸۰ نفر نمونه آماری، ۶۹/۸۹ درصد مرد و ۳۰/۱۲ درصد زن بوده‌اند. بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۳۰-۴۵ سال معادل ۳۹/۶۲ درصد و کم‌ترین فراوانی سنی مربوط به گروه سنی زیر ۲۵ سال معادل ۹/۰۴۴ درصد می‌باشد. همچنین بیشترین فراوانی سطح تحصیلات، مربوط به تحصیلات ابتدایی و راهنمایی معادل ۳۹/۴۰ درصد و کم‌ترین فراوانی مربوط به روستائیان است که دارای تحصیلات فوق‌دیپلم به بالا معادل ۴/۸۱ درصد می‌باشد. بیشترین فراوانی نوع فعالیت پاسخگویان مربوط به بخش صنعت معادل ۶۴/۴۸ درصد و کم‌ترین فراوانی مربوط به شغل کارمند معادل ۶/۲۹ درصد می‌باشند.

ب. یافته‌های تحلیلی

در پژوهش حاضر، به‌منظور تحلیل عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح‌های هادی در مناطق مرزی استان گلستان با تأکید بر دهستان اترک از توابع شهرستان گنبدکاووس و تعیین مقدار واریانس تبیین شده در ابعاد کالبدی- زیرساختی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی استفاده گردیده است که بدین منظور تعداد ۲۵ سؤال در قالب طیف لیکرت و به‌صورت پنج گزینه‌ای (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) طراحی شده که در عامل‌های جداگانه دسته‌بندی شده‌اند.

آزمون تحلیل عاملی

طبق اطلاعات مندرج جدول ۱، از میان گویه‌های مطرح شده به‌منظور سنجش عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح هادی؛ در بُعد کالبدی- زیرساختی، متغیر کیفیت تسهیلات زیربنایی (آب، برق، تلفن، پست بانک و غیره) با بالاترین میانگین (۳/۷۹)، در بُعد اقتصادی متغیر توسعه فعالیت‌ها و مشاغل غیرکشاورزی (کارگاهی، صنایع کوچک و غیره) با بالاترین میانگین (۳/۶۷)، در بُعد زیست‌محیطی، متغیر بهبود کیفیت آب آشامیدنی با بالاترین میانگین (۳/۷۸)، در بُعد اجتماعی متغیر افزایش مشارکت مردم در

عمران و آبادانی روستا، با بالاترین میانگین (۳/۴۸)، به‌عنوان مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح هادی شناخته شده‌اند.

جدول شماره (۱): بررسی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح هادی

ابعاد	متغیرها	مجموع وزن‌ها	میانگین رتبه‌ای
کالبدی - زیرساختی	بهسازی و مقاوم سازی مساکن روستایی (ایجاد ایمنی بیشتر در برابر خطر وقوع سوانح طبیعی همچون زلزله، سیل و غیره)	۴۷۸	۲,۹۸
	ایجاد و بهبود وضعیت راه‌ها و مسیرهای ارتباطی روستا (آسفالت، روشنایی، درختکاری و غیره)	۴۷۲	۲,۹۵
	تعریض و احداث معابر (فرعی و اصلی) در سطح روستا	۴۲۴	۲,۶۵
	کیفیت ارائه تسهیلات زیربنایی (آب، برق، گاز، تلفن، پست بانک و غیره)	۵۳۸	۳,۷۹
	گسترش فضاهای تفریحی - ورزشی در روستا مانند احداث پارک، اماکن ورزشی و غیره	۴۸۴	۳,۰۲
اقتصادی	زیباسازی و بهبود فضای محیطی روستا (شامل جدول‌گذاری، احداث میداين، ایجاد معابر و غیره)	۴۲۲	۲,۶۳
	افزایش قیمت اراضی در سطح مناطق روستایی	۳۳۸	۲,۱۱
	جلب سرمایه‌گذاران بومی و غیربومی	۵۲۹	۳,۳۰
	توسعه فعالیت‌ها و مشاغل غیر کشاورزی (کارگاهی، صنایع کوچک و غیره)	۵۸۸	۳,۶۷
	افزایش درآمد روستائیان	۵۱۱	۳,۱۹
زیست محیطی	دفع بهداشتی پساب‌ها و فاضلاب‌های خانگی	۳۹۷	۲,۴۸
	کاهش آلودگی ناشی از گرد و غبار به دلیل آسفالت معابر	۴۶۰	۲,۸۷
	بهبود وضعیت سیستم شبکه‌ای آب و فاضلاب روستا	۵۳۰	۳,۳۱
	حفاظت از اراضی کشاورزی و کاهش تبدیل آن‌ها به کاربری‌های غیر کشاورزی	۴۴۸	۲,۸۰
	هدایت و جمع‌آوری آب‌های سطحی در روستا	۴۵۰	۲,۸۱
اجتماعی	بهبود کیفیت آب آشامیدنی	۶۰۷	۳,۷۸
	ایجاد و توسعه فضای سبز در سطح روستا	۴۵۲	۲,۸۲
	افزایش ارتباطات و بهبود دسترسی روستائیان به سایر مناطق	۴۳۱	۲,۶۹
	بهبود دسترسی روستائیان به خدمات بهداشتی، اداری، آموزشی، انتظامی، تفریحی و غیره	۴۸۰	۳,۰۹
	افزایش مشارکت مردم در عمران و آبادانی روستا	۵۵۸	۳,۴۸
اجتماعی	افزایش اعتماد روستائیان به دولت و برنامه‌های اجرایی از سوی نهادهای دولتی	۵۵۱	۳,۴۴
	کاهش مهاجرت روستائیان به‌ویژه جوانان از روستا و افزایش ماندگاری آنان	۵۴۶	۳,۴۱
	افزایش علاقه‌مندی و رضایت‌مندی روستائیان از محیط روستا	۴۶۲	۲,۸۸

به‌منظور تشخیص مناسب بودن داده‌های مربوط به مجموعه متغیرهای مورد تحلیل در خصوص عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اثرات اجرای طرح هادی، از آزمون بارتلت و شاخص KMO بهره گرفته شد. معنی‌داری آزمون بارتلت در سطح اطمینان ۹۹ درصد و مقدار مناسب KMO (جدول ۲)، حاکی از همبستگی و مناسبت متغیرهای مورد نظر برای انجام تحلیل عاملی بود.

جدول شماره (۲): مقدار ضریب KMO عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح هادی

Sig	Bart let test	KMO	مجموعه مورد تحلیل
.۰۰۲	۶۴۳,۶۲۴	۰,۶۴۹	عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح هادی

عامل‌های استخراج شده مجموعه مورد تحلیل یعنی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح هادی در دهستان اترک، همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی در جدول شماره ۳ ارائه شده است. البته لازم به ذکر است که به‌منظور استخراج و دسته‌بندی عامل‌ها، از معیار مقدار پیشین استفاده گردید و عامل‌هایی مد نظر قرار گرفت که مقدار ویژه آن‌ها از یک بزرگ‌تر بوده است. با توجه به نتایج کسب شده در جدول ذیل، عامل نخست از بین چهار عامل استخراجی تحت عنوان عامل "کالبدی- زیرساختی" با مقدار ویژه ۵/۶۵ به‌تنهایی تبیین‌کننده ۲۰/۹۴ درصد از واریانس کل مجموعه مورد تحلیل بود. پس از آن، عامل دوم با نام عامل "اقتصادی" با مقدار ویژه ۵/۰۷ توانسته است ۱۸/۸۴ درصد از واریانس کل را تبیین نماید. در نهایت، عامل‌های سوم (زیست‌محیطی) و چهارم (اجتماعی) با مقدار ویژه‌های ۴/۹۳ و ۳/۹۳ به ترتیب در حدود ۱۶/۸۰ و ۱۴/۵۳ درصد از واریانس کل را تبیین نموده‌اند. به‌طور کلی، این چهار عامل در مجموع ۷۱/۱۱ درصد واریانس کل را تبیین کرده‌اند که حاکی از میزان واریانس بالای تبیین شده توسط عامل‌های استخراج شده دارد.

جدول شماره (۳): عوامل استخراج شده از تحلیل عاملی

عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
کالبدی- زیرساختی	۵,۶۵	۲۰,۹۴	۲۰,۹۴
اقتصادی	۵,۰۷	۱۸,۸۴	۳۹,۷۸
زیست‌محیطی	۴,۹۳	۱۶,۸۰	۵۶,۵۸
اجتماعی	۳,۹۳	۱۴,۵۳	۷۱,۱۱

همچنین نتایج جدول ۴، وضعیت قرارگیری مجموعه متغیرهای مرتبط با موضوع تحقیق یعنی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح هادی را نشان داده است. به‌طوری‌که با توجه به عوامل استخراج شده با فرض واقع شدن متغیرهای دارای بار عاملی بزرگ‌تر از ۰/۵ پس از چرخش عامل‌ها به روش واریامکس و نام‌گذاری عامل‌ها، در نهایت از ۲۷ متغیری که در معادله تحلیل عاملی اکتشافی وارد شدند، تنها ۲۳ متغیر با بار عاملی بالای ۰/۵ در عامل‌های مورد نظر طبقه‌بندی شده‌اند.

جدول شماره (۴): متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل و میزان بارهای عاملی به دست آمده از ماتریس چرخش یافته

عامل‌ها	متغیرها	بار عاملی
کالبدی	بهبودی و مقاوم سازی مسکن روستایی (ایجاد ایمنی بیشتر در برابر خطر وقوع سوانح طبیعی همچون زلزله، سیل و غیره)	۰/۸۸۵

۰/۸۴۰	ایجاد و بهبود وضعیت راه‌ها و مسیرهای ارتباطی روستا (آسفالت، روشنایی، درختکاری و غیره)	
۰/۷۶۷	تعریض و احداث معابر (فرعی و اصلی) در سطح روستا	
۰/۷۶۰	کیفیت ارائه تسهیلات زیربنایی (آب، برق، گاز، تلفن و غیره)	
۰/۷۳۹	گسترش فضاهای تفریحی- ورزشی در روستا مانند احداث پارک، اماکن ورزشی و غیره	
۰/۷۲۵	زیباسازی و بهبود فضای محیطی روستا (شامل جدول‌گذاری، احداث میداين، ایجاد معابر و غیره)	
۰/۸۹۳	افزایش قیمت اراضی در سطح مناطق روستایی	اقتصادی
۰/۸۷۵	جلب سرمایه‌گذاران بومی و غیربومی	
۰/۷۸۴	توسعه فعالیت‌ها و مشاغل غیرکشاورزی (کارگاهی، صنایع کوچک و غیره)	
۰/۷۱۶	افزایش درآمد روستائیان	
۰/۷۴۶	دفع بهداشتی پساب‌ها و فاضلاب‌های خانگی	زیست محیطی
۰/۷۲۳	کاهش آلودگی ناشی از گرد و غبار به دلیل آسفالت معابر	
۰/۶۵۹	بهبود وضعیت سیستم شبکه‌ای آب و فاضلاب روستا	
۰/۶۲۳	حفاظت از اراضی کشاورزی و کاهش تبدیل آن‌ها به کاربری‌های غیرکشاورزی	
۰/۶۱۹	هدایت و جمع‌آوری آب‌های سطحی در روستا	
۰/۵۸۷	بهبود کیفیت آب آشامیدنی	
۰/۵۲۳	ایجاد و توسعه فضای سبز در سطح روستا	اجتماعی
۰/۷۳۱	افزایش ارتباطات و بهبود دسترسی روستائیان به سایر مناطق	
۰/۷۱۲	بهبود دسترسی روستائیان به خدمات بهداشتی، اداری، آموزشی، انتظامی، تفریحی و غیره	
۰/۶۸۰	افزایش مشارکت مردم در عمران و آبادانی روستا	
۰/۶۲۲	افزایش اعتماد روستائیان به دولت و برنامه‌های اجرایی از سوی نهادهای دولتی	
۰/۶۰۶	کاهش مهاجرت روستائیان به‌ویژه جوانان از روستا و افزایش ماندگاری آنان	
۰/۵۸۶	افزایش علاقه‌مندی و رضایتمندی روستائیان از محیط روستا	

نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های به دست آمده از مدل تحلیل عاملی؛ روستائیان منطقه مورد مطالعه از اثرات اجرای طرح هادی در بُعد کالبدی- زیرساختی به دلایلی همچون؛ بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن روستایی، ایجاد و بهبود وضعیت راه‌ها و مسیرهای ارتباطی روستاها، تعریض و احداث معابر (فرعی و اصلی) در سطح روستاها، کیفیت ارائه تسهیلات زیربنایی (آب، برق، گاز، تلفن و غیره)، هدایت ساختار فیزیکی روستا و فراهم ساختن تسهیلات لازم جهت بهبود وضعیت کالبدی- فیزیکی نواحی روستایی رضایت‌داشته‌اند به‌نحوی که عامل کالبدی به‌عنوان عامل نخست وارد تحلیل گردیده و بیشترین میزان واریانس را به خود اختصاص داده است؛ اما آنچه مسلم است ایجاد هرگونه تغییر و دگرگونی در کالبد روستاها، دیگر ابعاد محیط روستایی به‌ویژه ابعاد اقتصادی را نیز تحت تأثیر قرار خواهد داد که بر اساس نتایج به دست آمده، عامل اقتصادی به‌عنوان عامل دوم وارد تحلیل شده است. در این خصوص، یکی از اثرات اقتصادی مهم اجرای طرح هادی مربوط به افزایش قیمت مسکن و اراضی روستایی بوده است که نسبت به شرایط قبل از اجرای طرح قابل توجه می‌باشد. همچنین اجرای طرح هادی، به دلیل ایجاد برخی فعالیت‌ها و مشاغل غیرکشاورزی به‌ویژه در طول اجرای طرح، جذب سرمایه‌گذاران بومی و غیربومی در منطقه به دلیل موقعیت توریستی دهستان تا حدودی توانسته است منجر به افزایش نسبی در میزان درآمد برخی گروه‌ها گردد و رضایت نسبی را در میان روستائیان ایجاد نماید. بر اساس نتایج تحقیق؛ عامل بعدی که در اولویت

سوم قرار گرفته است، عامل زیست‌محیطی می‌باشد. در این خصوص، پیش از اجرای طرح هادی، روستاهای مورد مطالعه فاقد سیستم دفع فاضلاب خانگی بود و برای دفع فاضلاب از چاه‌های کم عمق استفاده می‌شد. همچنین با توجه به اینکه این دهستان به لحاظ وضعیت جغرافیایی و طبیعی در منطقه‌ای جلگه‌ای و هموار واقع شده است، از این‌رو، به هنگام بارندگی از آنجایی که مسیر دفع مشخصی برای آب‌های سطحی در روستا وجود نداشت، این آب‌های سطحی در معابر جریان پیدا می‌کرد که این مساله موجب ایجاد شرایط بسیار بدی از نظر محیطی و دشواری در تردد روستائیان می‌گردید و حتی در مواردی موجب تخریب و فرسایش ساختمان‌های مسکونی روستائیان نیز می‌گردید. پس از اجرای طرح هادی، به دلیل ایجاد تغییرات لازم و بهبود وضعیت سیستم شبکه‌ای آب و فاضلاب روستا، پساب‌ها و فاضلاب‌های خانگی به شکل بهتر و ایمن‌تری دفع شده و باعث بهبود وضعیت زیست‌محیطی در روستاها نسبت به وضعیت پیش از اجرای طرح شده است. در همین زمینه، به دلیل ایجاد برخی تغییرات از جمله جدول‌گذاری جوی‌های آب، اصلاح و ساماندهی معابر و غیره، آب‌های سطحی به‌طور سریع‌تر و راحت‌تری دفع می‌گردد. ایجاد و توسعه فضای سبز در سطح روستا، کاهش آلودگی ناشی از گرد و غبار به‌ویژه در فصل تابستان در مسیرهای رفت و آمد ماشین‌آلات کشاورزی و دام‌ها بود که پس از آسفالت این مسیرها، میزان این نوع آلودگی که مشکلات تنفسی متعددی را برای روستائیان ایجاد نموده بود، به شکل قابل توجهی کاهش یافته است. از اثرات جالب اجرای طرح هادی در بُعد زیست‌محیطی در منطقه بوده است که توانسته منجر به رضایت‌مندی روستائیان در این زمینه گردد. در نهایت پس از عامل زیست‌محیطی، عامل اجتماعی به‌عنوان عامل چهارم وارد تحلیل شده است. در این خصوص، به دلیل بهبود وضعیت راه‌های ارتباطی روستا با سایر روستاها و مناطق همجوار، میزان ارتباطات افراد محلی به شکل قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است. از دیگر نکات قابل توجه در حوزه اثرات اجتماعی، آن است که اجرای طرح هادی در دهستان اترک، به علت بهبود دسترسی روستائیان به خدمات مختلف اعم از بهداشتی، اداری، آموزشی، انتظامی و تفریحی، موجب افزایش علاقه‌مندی روستائیان به محیط روستا و در نتیجه افزایش ماندگاری و کاهش مهاجرت روستائیان به‌ویژه جوانان از روستا شده است، همچنین به دلیل سایر تأثیرات اجرای طرح هادی در ابعاد کالبدی- زیرساختی، زیست‌محیطی و اقتصادی باعث گردیده است که اعتماد روستائیان به دولت افزایش یابد به‌نحوی که روحیه مشارکت و همکاری روستائیان را در اجرای پروژه‌های مربوط به طرح هادی را در منطقه مورد مطالعه ارتقاء می‌دهد. نتایج کسب شده در این پژوهش، با نتایج تحقیقات پیشین از جمله؛ کلانتری و خواجه-شاهکوهی (۱۳۸۱)، رضایی (۱۳۹۱) و شمعی (۱۳۹۳) که عامل کالبدی را از مهم‌ترین عامل‌ها در میزان رضایت‌مندی روستائیان از اجرای طرح هادی تلقی داشته‌اند، هم‌خوانی دارد. همچنین سواری (۱۳۹۱)، در بررسی میزان رضایت‌مندی روستائیان از طرح هادی در روستای قراگل شهرستان دیواندره به نتایج مشابه دست یافته، به‌طوری که سه عامل ایجاد علاقه‌مندی به روستا، اثرات فیزیکی- کالبدی و ایجاد اشتغال‌های جانبی در روستا به‌عنوان مهم‌ترین میزان رضایت‌مندی از اجرای طرح‌های هادی توسط روستائیان شناخته شده است. از سویی دیگر، مرادی (۱۳۸۸)، در نتایج پژوهش خود توجه به عامل اجتماعی را مهم‌ترین مؤلفه تأثیرگذار در میزان رضایت‌مندی روستائیان تلقی کرده که با نتایج تحقیق حاضر هم راستا می‌باشد. با توجه یافته‌های تحقیق پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- اعمال مدیریت مشارکتی (دولتی- مردمی) در اجرای طرح هادی روستایی.

- شرکت و حضور فعال مردم در حفظ و نگهداری از تأسیسات زیربنایی احداث‌شده در روستا.

- آگاهی دادن روستائیان درباره ماهیت طرح هادی و سازمان مجری آن.
- نظارت و توجه بیشتر بنیاد مسکن بر نحوه کار پیمانکاران.
- ارائه تسهیلات به افرادی که منازلشان در جریان طرح تخریب می‌شود، جهت ترغیب آن‌ها برای همکاری در اجرای طرح.
- ایجاد پارک و فضای سبز و درختکاری کنار معابر.
- ارتقاء کیفیت پوشش معابر و کوچه‌های فرعی.
- مکانیابی محل دفع زباله‌های روستایی.
- ساماندهی شبکه فاضلاب روستایی.
- فراهم کردن زمینه‌های اشتغال و گسترش فعالیت‌های تولیدی و کارگاهی.
- افزایش فضاهای فرهنگی (کتابخانه، کانون‌ها و غیره) و ورزشی.
- افزایش مشارکت‌های مردمی در تمام مراحل تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا و بهره‌برداری طرح‌های بهداشتی و عمرانی.

منابع و مآخذ

- پاپلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی (۱۳۸۵)، نظریه‌های توسعه روستایی، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه سیستان و بلوچستان، سیستان و بلوچستان.
- پورطاهری، مهدی، رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و بدری، علی (۱۳۹۰)، راهبردها و سیاست‌های توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- رضایی، روح‌الله و صفا، لیلا (۱۳۹۳)، تحلیل اثرات اجرای طرح هادی روستایی با استفاده از مدل معادلات ساختاری (مطالعه موردی: شهرستان زنجان)، فصلنامه علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی، سال چهاردهم، شماره ۴۶.
- رضایی، روح‌الله (۱۳۹۱)، بررسی مشکلات زیست‌محیطی اجرای طرح هادی در روستای سرین دیزج در شهرستان اسکو، مجموعه مقالات دومین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست، تهران، ۲۶ و ۲۷ اردیبهشت ماه ۱۳۹۱، صص ۱۰-۱.
- رهنمایی، محمدتقی و پروانه شاه‌حسینی (۱۳۸۶)، فرآیند برنامه‌ریزی شهری در ایران، چاپ چهارم، انتشارات سمت، تهران.
- زبردست، اسفندیار (۱۳۷۶)، روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دانشکده هنرهای زیبا، تهران.
- زرافشانی، کیومرث و همکاران (۱۳۸۹)، ارزشیابی کیفی اجرای طرح هادی در روستای کرناچی شهرستان کرمانشاه کاربرد نظریه بنیانی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره یک، شماره سه، پاییز، صص ۱۷۲-۱۵۳.
- زرقانی، سیدهدای (۱۳۸۶)، مقدمه‌ی بر شناخت مرزهای بین‌المللی، چاپ اول، تهران، انتشارات معاونت پژوهش دانشگاه علوم انتظامی ناجا.
- خراشادی، مهدیه و اسمعیل‌نژاد، مرتضی (۱۳۹۵)، بررسی تحلیل اثرات اجرای طرح‌های هادی در توسعه مناطق روستایی (نمونه موردی: روستای خراشاد شهرستان بیرجند)، مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، شماره ۳۶، پاییز، صص ۹۷-۱۱۷.
- زیاری، کرامت‌الله (۱۳۷۸)، اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، انتشارات دانشگاه یزد، یزد.
- سواری، مسلم، شیری، نعمت‌اله و شعبانعلی‌فمی، حسین (۱۳۹۱)، تحلیل عوامل مرتبط با رضایتمندی روستائیان از طرح هادی: مطالعه موردی روستای قراگل شهرستان دیواندره، فصلنامه مسکن و محیط، شماره ۱۴۳.
- شکور، علی و شمس‌الدینی، علی (۱۳۹۳)، سنجش تحقق‌پذیری ابعاد اجتماعی- اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی مورد شناسی: روستای کناره - شهرستان مرودشت، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، شماره ۱۳، زمستان، صص ۵۲-۳۹.
- شمعی، علی؛ احمدآبادی، فرشته و احمدآبادی، حسن (۱۳۹۳)، ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی بر سکونتگاه‌های روستایی، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال سوم، شماره ششم، تابستان، صص ۷۵-۸۸.
- طالب، مهدی (۱۳۸۴)، جامعه‌شناسی روستایی: ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی ایران، چاپ اول، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- عزیزپور، فرهاد؛ حسینی‌حاصل، صدیقه (۱۳۸۷)، مروری بر روند تحولات کالبدی روستاهای کشور با تأکید بر طرح هادی روستایی، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۳، سال بیست و هفتم، صص ۵۵-۴۲.

- عنابستانی، علی‌اکبر و اکبری، محمدحسن (۱۳۹۱)، ارزیابی طرح‌های هادی و نقش آن در توسعه‌ی کالبدی روستا از دیدگاه روستاییان (مطالعه‌ی موردی: شهرستان جهرم)، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره‌ی چهارم.
- عنابستانی، علی‌اکبر و حاجی‌پور، یزدان (۱۳۹۲)، آثار اجتماعی و اقتصادی اجرای طرح‌های هادی در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان دنا)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال سوم، شماره‌ی ۱۳ - ۲۶.
- عندلیب، علیرضا (۱۳۸۰)، نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران، تهران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، دانشکده فرماندهی و ستاد دوره عالی جنگ.
- کلانتری، خلیل و خواجه‌شاهکوهی، علیرضا (۱۳۸۱)، بررسی مشکلات و موانع اجرایی طرح‌های بهسازی و کالبدی روستایی از نظر سرپرستان خانوارهای روستایی در شهرستان گرگان. اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ۳۸، سال دهم، صص ۱۹۹-۱۸۵.
- مرادی، محمود (۱۳۸۸)، بررسی اثرات اجرای طرح هادی در توسعه در توسعه کالبد روستای مطالعه موردی: روستای حاجی‌آباد بخش مرکزی شهرستان بیرجند، انتشارات دانشگاه سیستان و بلوچستان، سیستان و بلوچستان.
- مطیعی‌لنگرودی، سیدحسن؛ یاری، ارسطو (۱۳۸۹)، حفاظت محیط‌زیست و برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی روستا با تأکید بر ارزیابی طرح‌های هادی روستایی، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۱، شماره پیاپی ۳۹، شماره سه.
- مولائی‌هشجین، نصرالله (۱۳۸۶)، تحلیل پیرامون اهداف، ضرورت‌ها و فرایند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی با تأکید بر گیلان. چشم‌انداز جغرافیایی، شماره چهار، سال دوم، صص ۱۲۳-۱۰۵.
- Gibson, K. Cahill, A. and McKay. D. (2010), Rethinking the dynamics of rural transformation: performing different development pathways in a Philippine municipality. Journal of Transactions of the Institute of British Geographers, No. 35, Vol. 11, pp. 237- 255.
- Liu, Y. S. (2007), Rural transformation development and new countryside construction in eastern coastal area of China. Acta Geographica Sinica, No. 62, pp. 563- 570.
- Smith, K. (2003), Environmental Hazards. Ebrahim moghimi and Shapour Gudarzi nejad. Tehran:Samt Publications.
- Valencia Sandoval, C. Flanders, D. N. & Konzak, R. A. (2010), Oarticipatory Lanndscape Planning and Sustainable community Development: Landscape and urban planning, vo194, pp: 63-70.